

טועמיה - חיים

לחיות עם הזמן בשבת קודש

ויגש תשע"ז הרב מרדכי אלון - נערך ע"י תלמידים

חסד אנושי כהקדמה לערבות - לסעודה ראשונה

הזו אנו נכנסים רק ב'שני', והחלק הראשון של הנאום, 'ראשון', הוא הקדמה לכך;

ערבות היא דבר גדול מאוד וכלל לא פשוט, ולכן היא איננה נדרשת מכל אחד - בני נח, למשל, אינם נדרשים לה. רק עם ישראל נדרשים להיות 'ערבים זה בזה'⁵. בחלקו הראשון של הנאום מופיע הבסיס, ההקדמה שבלעדיה לא ניתן להגיע לכולם והיא החטא הראשון מחטאי האחים שיהודה לוקח על עצמו ומנסה לתקן - הוא בא לעורר את מידת החסד. עוד לפני הערבות והאחוה - יהודה מדבר על אנושיות, על חסד אנושי. זה דווקא כן נתבע מכל אדם בעולם, מכל בן נח, ולכן בחלקו הראשון של הנאום בא יהודה ומנסה לעורר אצל אדוני הארץ, המשנה למלך פרעה, שאמנם מצד אחד נגלה אל האחים עד עתה כאיש קשה אך מצד שני, כפי שהוא מעיד על עצמו כירא א-להים ואיש חסד - ואת זה בא יהודה לעורר בחלקו הראשון של נאומו.

הכי קרוב - הכי מנוכר

מה באמת היה החטא הראשון של האחים? זה שהאחים בצעירותם שנאו את יוסף ו-לא יכלו דברו לשלום' - זה לא היה חטא כשלעצמו. זה רק מעיד שהם לא היו 'אחד בפה ואחד בלב'. לכן הם התנתקו מיוסף והלכו לשכם. יתכן מאוד שגם יש להם טיעונים ברורים ונימוקים מדוע אחיהם הצעיר בן השבע עשרה מהווה סכנה קיומית לעם ישראל - אני עוד יכול להבין את זה. אבל איפה מתחיל חטאם הראשון? כאשר יוסף מגיע אליהם לדותן -

ויראו אתו מרחק ובטרים יקרבו אליהם ויתנכלו אתו להמיתו.⁶ פה הם חוטאים לראשונה. ממה אתם מפחדים - שיוסף יתקרב אליכם? ומה יקרה אם אכן הוא יתקרב? הרי הפגישות הקודמות של האבות בספר בראשית שהתרחשו על שפת בור - היו אחרות לגמרי. הן היו מלאות אחווה - אליעזר ורבקה, יעקב והרועים בחרן - אחי מאין אתם?⁷ אז מה קרה פה? למה

להפסיק באמצע משפט

פרשתנו נפתחת בנאום הגדול של יהודה, אשר בסופו לא יוכל יוסף להתאפק, יאמר למשרתיו -

הוציאו כל איש מעלי...¹

ויגלה לאחים -

אני יוסף אֲחֵיכֶם.²

אבל בל נקדים את המאוחר. כבר עסקנו לא אחת בסדר קביעתן של ההפסקות בקריאת התורה, העליות. מסדרי העליות לא רק 'חתכו' בסופי נושאים אלא קבעו סדר וחשיבות לכל אחת מהעליות.

אני יודע שזה נשמע מאוד צדדי, כמעט שאלה טכנית-פרוצדוראלית אפילו, אבל משהו נראה מאוד מוזר בקריאת ראשון של פרשתנו - מדוע את נאומו של יהודה החליטו מסדרי העליות לחתוך לשניים והם מפסיקים את 'ראשון' ממש באמצע דבריו של יהודה? קריאת ראשון מסתיימת במילים -

וְעַתָּה כְּבֹאֵי אֶל עֲבֹדְךָ אֱבִי וְהַנְעֵר אֶינְנִי אֲתַנְּנוּ וְנִפְשׁוּ קְשִׁינָה בְּנַפְשׁוֹ.³

שהינן מילות קישור להמשך הדברים, ואילו כל נושא הערבות ההדדית שמגלה יהודה כלפי בנימין, בקשתו לשבת תחת הנער בנימין - 'הפאנץ'-ליין' של דבריו, יהיו רק ב'שני' -

כִּי עֲבֹדְךָ עָרַב אֶת הַנְעֵר מֵעַם אֲבִי לֵאמֹר אִם לֹא אָבִיאֲנֹךָ אֵלַי וְחָטֵאתִי לְאָבִי כָּל הַיָּמִים. וְעַתָּה יֹשֵׁב נָא עֲבֹדְךָ תַּחַת הַנְעֵר עֹבֵד לְאֲדֹנָי וְהַנְעֵר יַעַל עִם אֲחִיו.⁴

מדוע ההפסקה פה?

לעורר את החסד

תורף נאומו של יהודה בא בסופו של דבר לעורר את היסוד הגדול של הערבות - 'עבדך יהודה, מנהיג השבטים' אומר יהודה ליוסף, 'בנה של לאה - ערב את בנימין'. אך אל הסוגיה

¹ בראשית מ"ה, א'.

² שם, שם, ד'.

³ שם, מ"ד, ל"א.

⁴ שם, שם, ל"ב-ל"ג.

⁵ מדרש ספרא בחוקותי פרק ז, ה

⁶ בראשית, ל"ז, י"ח.

⁷ שם, כ"ט, ד'.

האם אנחנו שומעים מה הוא אומר? קודם כל הוא אומר - 'אני יוסף. העוד אבי חי' - 'האבי הזה שדיברת עליו ארבע עשרה פעם, האם הוא חי?'. זו לא שאלה – שהרי כבר אמרו לו שלש פעמים שאבא חי. זו התמיהה הגדולה ביותר – 'הרי אני חי, וגם אם אמרת ש'אחיו מת' אתה יודע בתוכך שאולי האח הזה עדיין בחיים ואתם מחפשים אותו בכל העולם, והרי אבא לא יכול להתנחם על החי כי 'גזרה על המת שמשנתכח מן הלב'¹⁰ אבל לא החי, על החי לא ניתן להתנחם. אז איך יכול להיות שאבי חי ככה כל כך הרבה שנים? אני אולי יכולתי לעמוד בזה עשרים ושנים שנה כי הייתה לי שליחות במשך כל הזמן הזה לדאוג לערבות, אבל מידת החסד שבי אולי נפגמה חלילה - ואבי איך הוא חי? על אף השליחות, אני צריך לשלם על כל מה שעשיתי לאבי במשך כל השנים הלל שלא הייתי לצדו'.

ויגש - לתקן את ה'מרחוק'

יוסף מתקן עכשיו את החסד מהצד שלו, ומיד אחר כך הוא ממשיך ואומר לאחיו - 'גשו נא אלי', כלומר עכשיו אתם צריכים לתקן את ה-'ויראו אותו מרחוק' שלכם, תתקרבו אל תעמדו כלפי מרחוק.

פרשת 'ויגש' היא הפרשה בה מתקנים את ה'מרחוק'. ולגבי הערבות הוא ממשיך ואומר להם -

וְעַתָּה אֵל תַּעֲצְבוּ וְאֵל יָחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מִכְרַתֶּם אֹתִי הַנְּהָ כִּי לְמַחֲלָה שָׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֶיכֶם.¹¹

עכשיו צריך לדאוג גם לערבות - אני ערב עליכם. הקב"ה שלח אותי לפה כדי שעל ידי תהיה לכם מחיה.

זהו החסד הבסיסי שמהווה הקדמה לערבות, אליה ניכנס אי"ה בשיחה הבאה.

אתם שומרים על מרחק מיוסף? - מסתבר שלפעמים מרוב אחווה ומילים גדולות, דווקא האנשים הכי קרובים אליך יכולים להיות הכי מנוכרים כלפיך. למה? כי מרוב שהאידיאולוגיה חזקה אתה רוצה להתבצר בה ולא לתת 'לחולשות', 'למצפון' לעבוד. כן, יש מי שקורא לחסד ולחמלה אנושית - 'חולשה'. אתה מפחד שאולי כשתראה את אחיך מקרוב - משהו אנושי יתעורר בך, מידת חסד שכזו - אולי פתאום מישהו מבני השפחות יכיר לו טובה, אולי נרצה לחבק אותו, אולי ניזכר שאחרי ככלות הכל הוא אחינו... אבל אנחנו - אסור שזה יקרה חס וחלילה ולכן צריך לראות אותו רק 'מרחוק', להתנכר אליו אידיאולוגית. זה נורא!

את החטא הזה מנסה עכשיו יהודה לתקן בתחילת נאומו. ארבע עשרה פעמים (!) הוא חוזר על הביטוי 'אבי', בכל מיני צורות קשות ומרגשות - אבינו, אבא, אב, אבי וכו'. הוא מנסה לעורר את המידה הזו ביוסף, איש החסד, 'זה שהחזיר לנו באמתחותינו את הכסף והוציא אותנו ביום שלישי מבית הסוהר'. עוד לפני הערבות - חסד זו ההקדמה של יהודה.

העוד אבי חי?

כבר אמרנו לא אחת כי ההקדמות של התורה מחולקות על פי שבע הספירות-המידות והעליה הראשונה באה לעורר את מידתו של סבא אברהם - מידת החסד. את הנקודה הזו גילה יהודה ביוסף ואותה הוא מקדים כדי להסביר לו אחר כך את ענין הערבות. בדומה לכך קורה אצל יוסף. יוסף לא יכול להתאפק -

וְלֹא יָלַל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק ... וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל אִישׁ מֵעֲלִי... וַיִּתֵּן אֶת קִלְוֹ בְּבִגְדֵי... וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אֲבִי חַי וְלֹא יָקְלוּ אָחָיו לְעֵנֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנָיו.⁸

הוא עוד לא אומר 'אני יוסף אחיכם', רק בשלב הבא -

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו גִּשׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגְשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף אָחֵיכֶם אֲשֶׁר מִכְרַתֶּם אֹתִי מִצְרִימָה...⁹

¹⁰ עי' רש"י, בראשית, ל"ז, ל"ה, ד"ה 'וימאן להתנחם'.
¹¹ שם, שם, ה'.

⁸ שם, מ"ה, א'-ג'.
⁹ שם, שם, ד'.

הערבות - לסעודה שניה

לעילוי נשמתו הטהורה של רענו, פרופ' ר' יעקב נאמן ז"ל

אבל 'באמת חלילה לכם?' - יוסף רוצה שהם ישמעו את המוסיקה של דבריהם עצמם. 'ומי גנב את נפש אחיכם - אלו לא הייתם אתם? באמת אף פעם לא גנבתם?'

אז הטענה של יוסף קשה - איך הערבות עונה עליה?

מונח משפטי-הלכתי-יהודי

הדבר מדהים וזה החידוש של כל הפרשה - יהודה קובע פה מונח משפטי-הלכתי-יהודי שבלי הבנתו לא נוכל להבין לא את הגלות, לא את הגאולה ואף לא את המושג של 'כלל ישראל'.

ערבות אומרת שאני לגמרי לגמרי אתה. באמת. זה הרבה יותר מאחווה. אתה, יוסף, אומר שבנימין גנב את הגביע? הערבות אומרת שמעתה אני הוא בנימין. לא במקום, לא תמורת - אני הוא. זו הלכה, זה דין. נביא דוגמא -

אם למשל עשיתי קידוש בשבת ואחר כך הגיע יהודי נוסף שלא שמע קידוש, לפי ההלכה אני יכול לקדש שוב עבורו. וגם אם אחר כך יגיע עוד יהודי - אני יכול לקדש פעם שלישית - כדי להוציא אותו גם ידי חובה - וכן הלאה אם יבואו עוד ועוד יהודים, אני יכול לקדש עבורם שוב ושוב - עד מוצאי שבת. למה? ההסבר הרגיל אומר שלמרות שאני כבר יצאתי ידי חובת הקידוש - אני עדיין יכול להוציא ידי חובה את מי שטרם שמע, אבל בעומק ההסבר הוא - שכאשר הגיע עכשיו יהודי שלא שמע קידוש מסתבר למפרע שגם אני עדיין לא יצאתי, כי כל זמן שיש יהודי שלא שמע קידוש - יש לי חובה לדאוג לו ולהוציא אותו ידי חובה. כי אני ערב לקידוש שהוא צריך לעשות.

ערבות מדורי דורות

זוכרים את ישי, אביו של דוד, השולח את בנו הקטן דוד מבית לחם אל אחיו הגדולים הנמצאים במערכה מול גלית? גלית עומד שם בשריון הקשקשים שלו בשחץ רב כשמולו שאול המלך, משבט בנימין. ישי אומר לדוד -

וְאֵת עֶשְׂרֵת חֲרָצֵי הַחֶלֶב הָאֵלֶּה תְּבִיא לְשֵׁר הָאֶלֶף וְאֵת אַחִיד תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם וְאֵת עֲרֻבְתֶּם תִּקַּח.¹⁶

וּחֲז"ל אִמְרוּ עַל כֵּךְ -

אמר ישי לבנו דוד, הרי השעה לקיים אותו ערבות של זקניך שערב את בנימין מיד אחיו 'אנכי אערבנו' (בראשית מג, ט) אלא לך והוצא אותו מערבותו, שנא' 'ואת אחיך תפקוד לשלום ואת ערבותם תקח' - אל תקרי ואת ערבותם תקח אלא ואת ערבותם תקח.¹⁷

בפתיחת 'שני' של הפרשה, מגיע יהודה לעיקר נאומו -

כִּי עֲבָדְךָ עָרַב אֶת הַנְּעָר מֵעַם אָבִי לְאִמְרָא אִם לֹא אָבִיאָנוּ אֵלֶיךָ וְחֻטְאֵתִי לְאָבִי כָּל הַיָּמִים. וְעַתָּה יֵשֵׁב נָא עֲבָדְךָ תַּחַת הַנְּעָר עֲבָד לְאִדְנִי וְהַנְּעָר יַעַל עִם אָחִיו.¹²

זו הנקודה שאיתה מגיעה הפרשה של יוסף והאחים לסיימה, או יותר נכון - לתחילת בירורה לאורך כל ההיסטוריה. עכשיו, אחרי הצהרת הערבות של יהודה, יכול יוסף להתוודע אל אחיו. מהי הערבות הזו? איך היא מהווה הנקודה שמכריעה את הכל?

טענה רצינית

בפני יהודה עומד אתגר לא פשוט - יוסף, כאיש ירא אלוקים, איש אמת, מעמיד את האחים בפני בעיה מורכבת. על ההצעה שהם מציעים - שכולם יהיו לו לעבדים - הוא עונה להם את המילים הבאות -

חֲלִילָה לִי מַעֲשֹׂת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה לִי עֶבֶד וְאַתֶּם עָלוּ לְשָׁלוֹם אֶל אָבִיכֶם.¹³

בחלקו הראשון של נאומו עוסק יהודה בסוף דברי יוסף - 'איך עלו לשלום אל אביכם?' אבא לא יוכל לחיות ככה, כי איך אעלה אל אבי והנער איננו איתי'. הצעתו של יוסף נשמעת ליהודה כהצעה צינית.

אבל מבחינת התוכן - יהודה צריך להתייחס גם לתוכן הדברים של המשנה למלך הזה, ויש לו טענה רצינית -

הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה לִי עֶבֶד.¹⁴

הרי טענתו של יוסף צריכה לגרום לאחים לפקחת עיניים, 'לנפילת אסימונים' - 'אצלי', אומר להם יוסף, 'לא חורצים דינו של אדם ללא דין. אצלי, למשל, לא משאירים אדם בבור סתם', והוא אכן שיחרר ביום השלישי את האחים הכלואים בבור ואמר להם - 'את הא-להים אני ירא'. אמנם גם האחים אמרו כשהשיג אותם משרתו של יוסף והוכיח אותם על גניבת גביע הכסף -

חֲלִילָה לְעֲבָדֶיךָ מַעֲשֹׂת כַּדְּבָר הַזֶּה. הֵן לָסָף אֲשֶׁר מִצְאָנוּ בְּפִי אִמְתַּחֲתֵינוּ הִשִּׁיבָנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאִיד נִגְנַבְתָּ מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אִו זָהָב.¹⁵

¹² בראשית מ"ד, ל"ב-ל"ג.

¹³ בראשית, שם, י"ז.

¹⁴ שם.

¹⁵ שם, שם, ז'-ח'.

¹⁶ שמו"א, י"ז, ו"ח.

¹⁷ ילקוט שמעוני, שמו"א, קכ"ו.

נולדו בשעת המכירה – כי הם באים במקום יוסף שהיה בבור ואולי בעומק גם להתנהגותו יש חלק בהחלטת האחים למכור אותו. אבל למה שבט בנימין צריך להביא שעיר? הוא בכלל לא היה במכירה, הוא היה עם אביו בבית!

זה מדהים - הערבות היא כזאת שכיון שאתה קם תחת אחיך - הרי שגם אתה היית במכירה, ואם בנימין לא יביא 'שעיר עיזים אחד לחטאת' - לא הובאה כלל כפרה, לאף אחד מהאחים.

רק על היסוד הזה ניתן להבין את המהפכה שמתרחשת בנקודה הזו אצל יוסף -

וְלֹא יָלַל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנְּצַבִּים עִלָּיו...²⁰

כי מרגע שמופיעה הערבות בעולם - והיא יכולה להופיע רק אצל מי שעתידי להיות המלך שיביא מתוכו את דודו ואת משיח בן דוד - מופיע גם הצינור שאָתו מתחילה הגלות והגאולה, עד עולם.

ישי בעצם אומר לדוד – 'עכשיו הזמן ללכת ולפרוע את שטר החוב של סבא יהודה. אנחנו ערבים על בנימין, והערבות הזו תקח אותך להציל את שאול ואת כלל ישראל. אתה תעמוד תחת שאול כאילו המלחמה עם גלית היא שלך'. רק מי שלומד באופן זה את הדברים יבין את כל המתח שמתפתח בין דוד, משיח ה', לשאול מכאן ואילך לאורך הספר.

הצינור לגאולה

בתחילת השבוע עוד ציינו את חנוכה. בכל יום קראנו את קריאת הנשיאים שהביאו כל אחד את קרבנו, שהיה זהה לקרבן חבריו. בין מרכיבי הקרבנות הללו היה גם -

שְׁעִיר עִזִּים אֶחָד לְחֻטָּאת¹⁸

רש"י מסביר שם¹⁹ על פי חז"ל שהשעיר הזה בא כדי לכפר על מכירתו של יוסף. אפשר להבין מדוע שבט שמעון צריך להביא שעיר כזה, או שבט זבולון. אולי אפשר גם להבין למה שבט ראובן, שלא היה במכירה, צריך להשתתף ולהביא שעיר – כי גם הוא אחראי בעקיפין, ואולי אולי אפילו למה נשיאי שבטי אפרים ומנשה צריכים להביא שעיר, על אף שהם כלל עדיין לא

²⁰ בראשית, מ"ה, א'.

¹⁸ במדבר, ז', ט"ז, וכן בהמשך הפסוקים אצל כל נשיא ונשיא.

¹⁹ רש"י שם, שם, כ"ב.

'וירא את העגלות... ותחי רוח יעקב אביהם' - לסעודה שלישית

ותחי רוח יעקב

האחים חוזרים אל אביהם יעקב אשר בארץ כנען ומספרים לו על היותו של יוסף חי ומושל במצרים -

וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם וַיְבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל יַעֲקֹב אָבִיהֶם. וַיִּגְדּוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי הוּא מִשָּׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.²¹

תגובת יעקב לדברים -

וַיִּפֶגַע לִבּוֹ כִּי לֹא הָאֱמִינָן לָהֶם. וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו אֵת כָּל דְּבָרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם וַיֵּרָא אֶת הָעֵגְלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אָבִיהֶם.²²

רק כאשר ראה יעקב את העגלות שבה החיית לרוחו של יעקב, וכמו שמביא רש"י -

שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו.²³

כאן מתחיל בעצם החלק הבא של ההיסטוריה של עם ישראל - ירידת יעקב ובניו למצרים, כאשר הכל מתרחש מתוך ראיית יעקב את העגלות ששלח יוסף. מהן העגלות הללו ומה יש בהן?

רש"י מנסה לבאר את הנקודה מתוך מדרש מפורסם -

סימן מסר להם, במה היה עוסק כשפירש ממנו, בפרשת עגלה ערופה.²⁴

כלומר - כאשר שלח יעקב את יוסף אל אחיו, לפני כעשרים ושתיים שנה, היו האב והבן עסוקים בפרשת עגלה ערופה. אנו לא נעסוק הפעם במדרש זה אלא נתמקד במדרש פליאה שכבר הזכרנו בעבר ומתוכו ננסה להבין את הפרשה כולה -

וירא את העגלות - רמז רמז לו כשפרשתי ממך היינו עסוקים בביאת המשיח. הדא הוא דאמרין בצלותיה - ויצמח פורקניה ויקרב משיחה בעגלא וכו'. וצריך עיון מאד.²⁵

מדרש זה נשמע תמוה מאוד. המשפט אותו מצטט המדרש מתוך התפילה הוא בארמית, מתוך הקדיש, ושם תרגום המילה 'בעגלא' מארמית הוא 'במהרה', ואם כן - מה הקשר בין המהירות בה אנו מצפים לביאת המשיח לבין העגלה ששלח יוסף? הרי אלו שתי מילים שונות הבאות משורשים נפרדים לגמרי!

שליחות מסוכנת

בואו ניזכר מה היה לפני עשרים ושתיים שנה ומה קורה עכשיו שבזכותו חיה רוח יעקב אבינו.

כאשר שלח יעקב את יוסף אל אחיו לשכם הוא ידע היטב עד כמה האחים שונאים את בנה של רחל ולמרות זאת לא נמנע

מלשלוח אותו כי דבר השליחות היה חשוב לו יותר מהסיכון שהוא מכניס את יוסף לתוכו. מעט לפני כן, הגיע יעקב לארץ כנען לאחר עשרים ושתיים שנות חרן וסיבובי שכם והתיישב בבית אביו חזרה -

וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן.²⁶

ופירש שם רש"י -

ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוה, אומר הקב"ה, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה.²⁷

הגיע זמן הגאולה?

אם נדמה לנו שהשיבה הזו משמעה לשבת על המרפסת ולפוש - חס ושלום. בקשתו של יעקב, אומרים חז"ל, הייתה אחרת לגמרי -

וישב יעקב, אמר ר' אלעזר מה 'וישב יעקב'? מלמד שחשב יעקב בדעתו ואמר: כבר אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם להיות בניו גרים. הרי אני הייתי גר עשרים שנה בבית לבן משועבד בצאנו. וכיון שראה שעשו הלך לעיר אחרת לגור, אמר יעקב בזה יתקיים שעבוד ארבע מאות שנה, ונתיישרה דעתו. אמר הקב"ה: מחשבתי עמוקה ממחשבתך שנא': 'כי לא מחשבתי מחשבותיכם', מיד הביא עליו עלילה על ידי יוסף כו'.²⁸

כל בני ביתו של יעקב ידעו על ברית בין הבתרים שנכרתה בין הקב"ה לסבא אברהם -

.... יֵלַע תִּדְעַ כִּי גַר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעִבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ יָנּוּ אֹנְכֵי וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְרִכְשׁ גָּדוֹל. וְאֵתָה תֵּבּוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקְבְּרָ בְּשִׁיבָה טוֹבָה. וְדוֹר רְבִיעִי יֵשׁוּבוּ תְּנָה כִּי לֹא שָׁלֵם עָנּוּ הָאֲמָרִי עַד הַנָּה.²⁹

יעקב ידע את שלשת מרכיבי הברית שהובטחו לזקנו אברהם בברית בין הבתרים - גרות, עבדות ועינוי - והבין בסברתו שהכל כבר נתקיים בו; גרות כבר התקיימה, שכתוב -

עִם לִבְנֵי גֵרְתִּי וְאֶתְרִי עַד עֶתָה.³⁰

עבדות גם כבר התקיימה -

עִבְדֹתֶיךָ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּשִׁתִּי בְּנִתְיָד וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצִאֲנֶךָ...³¹

ואף עינוי התקיים בו -

אֵת עֵנְיִי וְאֵת יְגִיעַ כַּפֵּי רַגְאֵי אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אִמְשׁ.³²

²⁷ רש"י, שם, שם, ב'.

²⁸ מדרש מ"י תר"ש בראשית לז א

²⁹ בראשית, ט"ו, י"ג-ט"ז.

³⁰ שם, ל"ב, ה'.

³¹ שם, ל"א, מ"א.

³² שם, שם, מ"ב.

²¹ בראשית, מ"ה, כ"ה.

²² שם, שם, כ"ו-כ"ז.

²³ רש"י, שם, כ"ז.

²⁴ שם.

²⁵ תורה שלמה על הפסוק.

²⁶ בראשית, ל"ז, א'.

שנאת אחים מעכבת את הגאולה

רק עיכוב אחד עדיין מפריע לו ליעקב בהבאת הגאולה - שנאת האחים שבתוך הבית, וכדי שהמשיח יוכל להגיע צריך לפתור אותה. לכן הוא שולח את יוסף לראות את 'שלום אחיו', ויוסף באמת מבקש את זה -

אַתְּ אַחִי אֲנֹכִי מִבְּקֶשׁ.³⁸

אבל אנחנו עדיין לא היינו בנויים לזה.

לזה רומז יוסף עכשיו כשהוא שולח את העגלות ליעקב אביו - 'אבא, שלחת אותי לפני המון שנים בשליחות, במשימה. ביקשת שאשיב אותך דבר - 'ואביו שמר את הדבר'³⁹ - כל כך רציתי לחזור הביתה עוד באותו הלילה ולבשר לך שהגאולה הגיעה, שכבר אין שנאה בינינו האחים, רציתי שזה יהיה 'בעגלא ובזמן קריב', לחזור עם האחים ויחד עם שניים עשר שבטי -יה להביא כבר בארוחת הערב את הגאולה. אני מצטער אבא, שזה לקח עשרים ושתיים שנה וזה הפך מ-'עגלא' ל-'עגלות', לסיבובים ועיכובים. במקום הקו הישר והמהיר זה הפך ל-'סוד העיגולים', למומחיות של יוסף. 'ועכשיו, אבא, אתה צריך לבוא למצרים ולתת לנו כח כדי שנוכל להמשיך לעסוק בביאת המשיח, אם לא ב'עגלא' אז ב'עגלות', אבל במטרה אחת ברורה -

וַיִּצְמַח פְּרָקָה וַיִּקְרַב מְשִׁיחָה... בְּעֵגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב.⁴⁰

גם ההבטחה על חזרת הדור הרביעי לארץ התקיימה שהרי בניו, בני יעקב, הם דור רביעי לאברהם. ואפילו סיום הפסוק, 'ולא שלם עוון האמרי' התממש, שהרי כאשר חזר יעקב עם משפחתו מחרן הם פוגשים בעשו, שהיה אז יושב הארץ, שפונה מעמם -

וַיֵּלֶךְ אֶל אָרְצוֹ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו... וַיָּשָׁב עִשָׂו בְּהָר שְׁעִיר עִשָׂו הַיּוֹא אָדוֹם.³³

ואז מגיעים יעקב ובניו לשכם, לוקחים אותה, כפי שמעיד יעקב בעצמו -

וְאֲנִי נִתְתִּי לָךְ שָׁכֵם אֶחָד עַל אַחִיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמֹלִי בְּחַרְבֵי וּבִקְשָׁתִי.³⁴

ואנשי שכם והסביבה מתפנים אחרי המפגש עם בני יעקב -

...וַיְהִי חֲתַת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרָי בְּנֵי יַעֲקֹב.³⁵

הכל התקיים במלואו! זו הגאולה הכי ברורה שיכולה להיות! ואם תשאלו על המספר 'ארבע מאות שנה', שהרי הם לא היו אלא עשרים שנים בלבד בגלות - גם במצרים לא הייתה הגלות ארבע מאות שנה אלא 'רק' מאתיים ועשר, כמנין 'רד"ו'. חז"ל במדרש³⁶ ואף הרמב"ם מסביר בכמה מקומות³⁷ כי ארבע מאות שנה זה המקסימום האפשרי לתקופת הגלות, אבל על ידי תשובה וייסורים אפשר לקצר אותה - זו מהותה של התשובה. את כל זה למד יעקב וביקש לישוב בשלווה - ביקש משיח.

³⁷ עי' הל' יסודי התורה י', ד'.

³⁸ בראשית, ל"ז, ט"ז.

³⁹ שם, שם, י"א.

⁴⁰ מתוך נוסח הקדיש בתפילה.

³³ שם, ל"ו, ו-ח'.

³⁴ שם, מ"ח, כ"ב.

³⁵ שם, ל"ה, ה'.

³⁶ מכילתא דרבי ישמעאל בא - מס' דפסחא בא פרשה יד ד"ה ומושב בני

במראות הלילה - לסעודת מלווה מלכה

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב
וַיֹּאמֶר הַנְּנִי.

אברהם ענה 'הנני', יצחק ענה 'הנני', גם יעקב ענה 'הנני' וגם יוסף ענה 'הנני' לאביו כששלח אותו לראות את שלום אחיו, אבל בואו נשים לב אל ההבדל בין הפעמים האחרות לפעם הזו - הקב"ה אומר ל-'**ישראל**' במראות הלילה, ויאמר **יעקב יעקב** - ועל זה עונה יעקב-ישראל 'הנני'. 'הנני יעקב, הנני ישראל והנני שניהם גם יחד'. נראה את דברי הרמב"ן הקצרים והמופלאים -

אחר שאמר לו השם 'לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך' היה ראוי שיקראנו בשם הנכבד שהוא וכן הוא נזכר בפרשה הזאת שלשה פעמים, אבל קראו יעקב לרמוז כי עתה לא ישור עם אלהים ועם אנשים ויוכל אבל יהיה בבית עבדים עד שיעלנו גם עלה, כי מעתה הגלות תתחיל בו. וזה טעם 'ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו' (פסוק ח) כי בשם 'בני ישראל' יבאו שמה כי יפרו הבנים וירבו ויגדלו שםם וכבודם אבל **יעקב** הוא עתה ברדתו שם.⁴⁴

זאת כל התורה ובשתי מילים היא נקראת - 'מראות הלילה'. כמו שתיקן אברהם אבינו את תפילת שחרית ולימד אותנו ללכת 'אל המקום אשר עמד שם'⁴⁵ ולעמוד את פני ה' בכל מה שקורה ביום, וכמו שתיקן יצחק את תפילת מנחה - לפנות ערב, כך מלמד אותנו יעקב את 'אמונתך בלילות'⁴⁶ - תפילת הלילה. זוכרים מהצבא את 'אמצעי ראיית הלילה'? אצל יעקב לומדים איך רואים בלילה - ויאמר הנני'.

ישראל וגם יעקב

מרגע שהפך 'אברם' ל-'אברהם' שוב הוא לא נקרא 'אברם', כך גם אצל שרה וכך אצל הושע שהופך ליהושע - אבל יעקב נשאר יעקב גם אחרי שהוא נקרא בשם 'ישראל'. אנחנו ממשיכים ונקראים כל הזמן גם 'יעקב' וגם 'ישראל'. הקב"ה אומר לנו בתור ישראל - 'מראות הלילה מתחיל', ואז מופעל הקוד של 'יעקב יעקב'. 'ישראל' הוא השם של הראש - 'לי ראש', הכח לשור עם א-להים ואנשים, ואילו 'יעקב' הוא השם של העקב, הכח והבחינה של העקב. הכח להיות 'ישראל' אך לרדת לבחינת 'יעקב' כדי שמשם, מהמקום הנמוך ביותר, נוכל להעלות גם את השכינה אל מקום עליון שגילוי א-להי לא היה בו עוד. מהכי חושך אל האור הגדול ביותר.

כמה חלם יעקב שהדור הרביעי שישבו הנה יהיו אלו הוא ובניו, אבל מהרגע שהקב"ה אומר לו -

אֲנִי אֶרְדֵּ עִמָּךְ מִצְרָיִמָּה וְאָנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם עֲלֵה...

דה-ז'וו בכאר שבע

שוב מגיע יעקב לבאר שבע. בפעם הקודמת הוא יצא משם לפני כשישים ושב שנים, במקלו, ועבר את הירדן בברחו מעשו אחיו בדרכו ללבן. בגפו הוא יצא משם. כעת, אחרי עשרים ושתיים שנות חיכה ליוסף, הוא מגיע לבאר שבע, עם כל זרעו איתו - בניו ובני בניו, בנותיו ובנות בניו כל מקניהם וכל רכושם.

גם בפעם הזו מתגלה אליו הקב"ה בלילה, רק שעכשיו לא עוד בחלום עמום אלא ב-'מראות הלילה'. כך נקרא החזון המופלא הזה. נראה את הפסוקים -

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רֵב עוֹד יוֹסֵף בְּנִי חַי אֵלֶיךָ וְאֶרְאֶנּוּ בְּטָרִם אָמוֹת. וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שֹׁבַע וַיִּזְבַּח זִבְחִים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַנְּנִי. וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי אַבְיָךְ אֵל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרָיִמָּה כִּי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם. אֲנִי אֶרְדֵּ עִמָּךְ מִצְרָיִמָּה וְאָנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם עֲלֵה וְיֹסֵף יְשִׁיעַ יְדוֹ עַל עֵינֶיךָ.⁴¹

פסוקים אלו הם ההכנה לא רק של יעקב אלא גם שלנו, של כל זרעו איתו בדרך אל הגלות הגדולה במצרים.

טרמינל לגלות

עם היוודע דבר חייו של יוסף חוזרת החיות, 'השכינה' כדברי רש"י⁴², אל יעקב, והוא חוזר ונקרא בשם 'ישראל'. הוא מגיע לבאר שבע וזובח זבחים לאלהי אביו יצחק, בדרכו למצרים. בניגוד לפעמים קודמות - הוא אינו מזכיר שם את 'א-להי אברהם' אלא רק את 'א-להי יצחק', והקב"ה מסכים עמו - 'אנכי האל אלהי אביך, אל תירא מרדה מצרימה'.

זה ממש זועק מהפסוקים - באר שבע הייתה טרמינל היציאה בדרכם של אבותינו לגלות. משם יוצאים לחרן, משם כנראה צריך לצאת עכשיו למצרים ובמקום הזה מזכיר יעקב דווקא את אביו יצחק, בדיוק במקום אליו הגיע אביו, ושם אמר לו הקב"ה -

אֵל תִּירָא מִצְרָיִמָּה שְׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹדִי⁴³

כמה היה רוצה עכשיו יעקב לשמוע דברים דומים מהקב"ה! כמה היה רוצה יעקב לראות על העגלות ששלח יוסף אליו - את יוסף עצמו ואת עם ישראל מתחיל לבנות את חייו בארצו. הוא זובח שם זבחים והקב"ה אומר לו - 'לחיות בארץ זה היה תפקידו של יצחק, אבל תפקידך הוא להתחיל את הגלות ומשם יתחיל סוד הגאולה הגדולה ביותר'.

מכשיר לראיית לילה

זהו אולי פירושו של הפסוק המופלא הבא -

⁴⁴ פירוש הרמב"ן עה"ת, בראשית מ"ו, ב'.

⁴⁵ בראשית י"ט, כ"ז.

⁴⁶ תהלים צ"ב, ג'.

⁴¹ בראשית מ"ה, כ"ח - מ"ו, ד'.

⁴² רש"י, שם, שם, כ"ז.

⁴³ שם, כ"ו, ב'.

תְּבַעַר בְּךָ⁴⁷, כמו אדם שמשוכנע שהוא כבר הגיע לתכלית חייו ופתאום אומרים לו - בכלל עוד לא התחלת את הדרך ואתה נמצא נמוך נמוך במסלול, אבל יחד עם זאת אומר לו הקב"ה - אני אתן לך יד ואני אעבור איתך יחד את כל זה, אני 'אעלך גם עלה' - והוא מקבל מזה חיות והוא שמח בזה.

'רב לי עוד שמחה וחדווה הואיל ועוד יוסף בני חו⁴⁸ - 'ותחי רוח יעקב אביהם', במראות הלילה.

שימו לב - לא 'אנכי ארד ואנכי אעלך', אלא 'אנכי' ארד - שכינה יורדת עם יעקב ועם ישראל, וגם 'אנכי אעלך' - אנכי אעלה מכח העליה שתבוא מהירידה שאתה מקבל אותה.

ויוסף, יוסף הצדיק ששלחת בלי מודע למצרים, כדי להכין את הקרקע, הכח הנפשי להיות יעקב וישראל במראות הלילה - 'הוא ישית ידו על עיניך' - ועל עיני זרעך.

לשמוח מהתקווה שקרסה

אולי הדבר המופלא ביותר הוא ה-'ותחי רוח יעקב'. הגיעו בנפשכם, יהודי בן מאה ושלושים שנה, שכל הקונספציה של חייו נסתרת לו בפניו, קורסת. לא שלוה ולא ארץ כנען - אלא גלות מתחילה עכשיו, וכשהקב"ה אומר לו אני איתך - '...אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכנה ולהבה לא

הרשמה לקבלת "טועמיה" מדי שבוע - בכתובת:

<http://eepurl.com/bCOOHn>

מידע ושיעורים נוספים של הרב באתר:

www.hithabrut.org

לקבלת שיעור שמע יומי קצר על פרשת השבוע
בוואטסאפ, שלחו הודעה לנייד - **050-4340772**

זמני כניסת וצאת השבת:

ירושלים - 16:15 | 17:30

תל אביב - 16:30 | 17:32

חיפה - 16:21 | 17:29

טבריה ומגדל - 16:16 | 17:27

באר שבע - 16:33 | 17:34

⁴⁸ רש"י, בראשית מ"ה, כ"ח.

⁴⁷ ישעיהו מ"ג, ב'.